

Revista *de Catalunya*,

144.

Nova etapa: octubre de 1999.

El “Diccionari” de l’Institut.
Aproximació a una altra aproximació (II)

Aina Moll

Continuem el comentari de l’*Aproximació* d’“Els Marges” en el punt on el vam deixar.

5. *Incorporació i manteniment de lèxic general considerat d’àmbit geogràfic restringit: substantius i adjectius* (ps. 28-32)

En aquest capítol, els crítics reconeixen, en principi sense paliatius (després vindrà la “rebaixa”), el mèrit del *DIEC*, d’haver “continuat l’esforç” d’incorporació de variants geogràfiques iniciat pel *DGEC* afegint-hi “cosa d’un 60% més” de les existents en aquest. Fet que “cal mirar amb satisfacció”, i que “no podia ser d’altra manera, després de l’aparició [...]” del *DCVB* i el *DECLC*, “amb tot l’ingent material que forneixen [...]”.

Reconeixen també que “per a l’elaboració del nou diccionari, la Secció Filològica havia abordat amb més insistència que altres qüestions el tractament del lèxic dels dialectes catalans encara no incorporat”, amb la publicació dels *Criteris sobre la incorporació de variants lexicals en el “Diccionari general”*, on es reconeixia la

insuficiència del *DFabra* quant a variants dialectals representatives —especialment del balear i el valencià—, es proposaven deu criteris que havien de guiar les noves adquisicions i es resolía fer desaparèixer les marques *d.* ('dialectal') i *reg.* ('regional') que Fabra havia usat per a marcar certs mots.

D'altra banda, prenen en consideració "un altre criteri de cabdal transcendència en què la Secció Filològica havia basat tota la classificació dels fets fonètics i morfològics": la distinció entre *àmbit general* (el d'un tret lingüístic vigent almenys en dos dels cinc dialectes territorials) i *àmbit restringit* (el d'un sol dialecte, en l'àmbit del qual té prestigi el fet en qüestió). "Semblava —diuen— que les resolucions i les recomanacions aplicades a la fonètica i a la morfologia ho havien d'ésser també al lèxic, i, doncs, hom podia esperar que els deu criteris sobre la incorporació de variants lexicals citats més amunt es resumirien, com els manaments, en dos: un mot era d'àmbit general, i llavors era directament incorporat sense més, o d'àmbit restringit, i aleshores això s'assenyalava d'alguna manera, bé precedit de la indicació del dialecte d'origen, o bé de qualsevol altra manera."

Però "en darrer terme, el document més explícit... fou *L'elaboració del «Diccionari de la llengua catalana». Criteris aprovats per la Secció Filològica*", el qual, referint-se als dialectalismes, deia: "En principi, segons un acord de la Secció Filològica, no hi ha una marca especial per indicar-los [els dialectalismes], però en els casos en què es tracta realment de mots d'àmbit reduït que per alguna raó s'han inclòs en el diccionari, se n'indicarà aquest caràcter restringit, abans de la definició. Per exemple: *clapera* f. [...] | En algunes contrades, rodera (dels carros), que, en aquest cas concret, ja és tal com ho marcava el *DFabra*, mentre que el *DGEC* va optar per llevar-li tota restricció" (p. 29).

A continuació, fan una anàlisi d'aquests criteris de la SF i de la seva aplicació, amb un gran nombre d'exemples, i finalment sentencien: "Tot el veritable esforç que efectivament s'ha fet per incorporar lèxic dels dialectes catalans s'ha desmerescut, doncs, per falta de criteris mínimament homogenis i raonats."

Els criteris per a la incorporació de dialectalismes

És curiós que esmercin tant d'esforç a demostrar aquesta manca d'homogeneïtat dels criteris aplicats al *DIEC* —seguint el sistema habitual del “sembla... però no” — amb una multitud d'exemples de valor probatori divers i que, en canvi, no mencionin la contradicció flagrant entre la resolució de supressió de les marques dialectals, aprovada amb els *Criteris...* el 14 de desembre de 1990 (vegeu *Documents de la Secció Filològica II*, IEC, 1993) i la que es presenta amb gran vaguetat en *L'elaboració del “Diccionari”...* (vegeu *Documents de la Secció Filològica III*, IEC, 1996), que ve a dir: ‘en principi, no hi ha marques, segons un acord de la SF que segueix vigent, però... sí que n’hi haurà’ (!). Això sí que es prestava no sols a fer-hi brometa, sinó a preguntar seriosament què vol dir “per alguna raó”, i quines raons poden haver menat a incloure en el diccionari general mots “realment d'àmbit restringit”.

No reclamen, doncs, el compliment de l'acord explícit de l'IEC, i en canvi reclamen l'aplicació d'un altre que s'han inventat: l'extensió al *DIEC* de la distinció entre *àmbit general* i *àmbit restringit*, que l'IEC usa en la seva *Proposta per a l'estàndard oral*.

Per enèsima vegada, obliden el caràcter normatiu del diccionari de l'IEC —en nom del qual haurien de demanar la supressió total de les marques dialectals, ja que es tracta de presentar el “repertori oficialment disponible per a tots els parlants del català” — i el fet que sobre l'estàndard oral l'IEC només fa *propostes* per tal de paliar la manca de model de llengua oral que hem comentat més amunt; per això, marca la diferència entre allò que és comú a tot l'àmbit de la llengua i allò que, sense ser-ho, té prou extensió per a ser emprat en els mitjans de comunicació orals i en els usos públics d'un territori determinat, sense que es pugui considerar mostra de localisme excessiu. El *DIEC*, però, no és la *proposta* de lèxic estàndard oral, sinó el diccionari general de l'Institut.

Tal com jo ho veig, no hi ha cap raó que justifiqui les marques dialectals en aquest diccionari. Els mots d'àmbit restringit que s'hi incorporen “per alguna raó”, s'hi han d'incorporar amb totes les conseqüències: són mots disponibles per a qualsevol parlant que

els vulgui usar. Els parlants del català central poden estar tranquils —quan es demana o es posa una marca als mots *regionals* o *dialectals*, això vol dir *ras i curt*, que ‘no es diu en català central’, i els crítics ho han vist molt bé—: encara que vagin sense marca, els dialectalismes només seran emprats pels seus propis parlants. Si el president de la SF pot cometre l’error, que tant ha escandalitzat Juli Moll i companyia, de considerar *granera* com a exemple de “mots d’extensió reduïda que Fabra ja consignava com a generals”, i la SF fa el mateix amb *melic* i *madeixa* o *troca*, en exemplificar el segon criteri d’incorporació de variants dialectals d’extensió geogràfica notable; i si *panís* ‘blat de moro’ apareix al *DIEC* amb la marca “en algunes contrades”, malgrat l’àmplia difusió de tots ells fora del català central (p. 30), no hi ha cap perill que l’eivissenc *eixiu*, l’osonenc *eixabuiro*, *eixabuirar* o el seu geosinònim balear *uís*, *uïssar*, el valencià *monyicot* etc., puguin fer arraconar les formes generals equivalents ‘èxit’, ‘esternut, esternudar’ i ‘criatura’ del llenguatge general. (El fet que *panís* designi en català central una altra planta —la *Setaria italica*, en castellà *panizo*— fa que per als parlants d’aquesta zona resulti estrany en el significat de ‘blat de moro’, i pot explicar l’error de la marca restrictiva —que ja ve del *DFabra*— sense necessitat d’acudir a la “hipotètica regla” que els crítics han imaginat per descartar-la immediatament.)

Qui tingui la paciència de buscar un a un, en els diferents diccionaris, els mots que es comenten en aquest apartat, descobrirà que els que han estat incorporats pel *DIEC* (per exemple, *aspre*, *assegador*, *milotxa*, *ribera*, *uïssar*) no duen generalment marca restrictiva —i tampoc, naturalment, els que en Fabra ja va inventariar sense marca (*dacsa*, *moresc*, *teuladí*)—, mentre que els que en duen ja la portaven —en la mateixa forma— en el *DFabra* (*berenar*, *comare*, *panís*, *vesprada*), o bé no eren recollits en aquest i *van ser inventariats pel DGEC amb la marca que el DIEC ha conservat* —i que el *Gran DGEC* també manté (*lligallo* “al Maestrat”, *marina* “a Mallorca i Menorca”, *marguiller* “al Rosselló”, *marraco* “a la regió de Tortosa”).

Aquest “seguiment acrític d’un estil fabrià” —i eventualment “dgequià”— l’ha fet el *DIEC* sens dubte a l’espera d’una regula-

rització total de les marques (de tota mena) que no es va emprendre perquè no es podia improvisar en el curt termini en què l'IEC s'havia compromès a elaborar-lo: escollir una marca única provisional implicava una "intervenció" en el corpus, que hauria condicionat la decisió definitiva que s'ha deixat per a la segona edició, o bé hauria quedat invalidada per aquesta. Ara bé, per què mantenir marques dialectals, si s'ha acordat que no n'hi hagi cap? Possiblement, per "prudència", en previsió de reaccions hostils com les que han provocat les normes que es tracten en el capítol III, a) 1 i 2. Penso que ha estat un error, ja que la decisió era menys arriscada que aquelles, però comprenc que ací no es tractava d'*ara o mai*, com en el cas del guionet i dels composts amb un element originalment iniciat per s + consonant. L'ajornament era possible i es va considerar desitjable.

Les raons per a incloure un mot d'àmbit restringit en el diccionari general

Deixant de banda que cada cas pot tenir una explicació específica que caldria conèixer per poder dictaminar si la incorporació és encertada o no, estic segura que la majoria dels casos que els quatre crítics retreuen d'incorporació de mots "realment d'àmbit reduït" s'expliquen per motius polítics. (Que ningú no se n'escandalitzi. Són els mateixos motius que han menat la Real Academia Española a adoptar el sistema contrari, generalitzant les marques geogràfiques: un cop superats els moviments secessionistes dels països hispanoamericans i incorporades com a corresponents seves les respectives *Academias de la lengua*, ha salvaguardat l'*español* de sempre —que hauria perdut moltíssima influència en el món, si la secessió s'hagués consumat—, marcant els americanismes dels diferents països, en peu d'igualtat amb dialectalismes d'Espanya que duen marques de regió o de província —*And*[alucía], *Ar*[agón], *Sal*[amanca], *Ál*[ava] etc. En canvi, en un espai tan reduït —i tan compacte— com el català i en les circumstàncies polítiques actuals, aplicar aquest sistema seria destruir la unitat de la llengua.)

La tasca d'incorporació de mots considerats d'àmbit restringit al repertori lexicogràfic comú és sempre delicada. Fabra ja s'havia ocupat del problema en el *Prefaci* de 1932: "Segurament algú no trobarà bé que no sigui inclòs en el *Diccionari general* tal o tal mot peculiar de la seva contrada; però que pensi que si aquest mot ha de figurar un dia en el diccionari general de la llengua literària, ha d'ésser perquè un escriptor d'aquella contrada l'elevi, ell que el coneix bé, a la categoria de mot literari. Altrament, ens exposaríem a carregar el lèxic literari de mots que, mal apresos per la gent, més aviat entrebancarien l'obra de depuració i fixació de la llengua escrita" (*loc. cit.*, ps. VI-VII).

En el nostre cas, la complicació augmenta considerablement pel fet que el territori on el català és oficial estigui dividit en un petit estat i tres comunitats autònomes dotades de competència plena en qüestions de llengua i cultura, ja que a tot arreu existeixen recels i preferències per determinats mots, que ha calgut tenir en compte a l'hora de fer-ne la selecció. A Mallorca i al País Valencià s'ha fet bandera d'alguns mots característics del territori i es rebutgen els seus equivalents "catalans", mentre al Principat aquells mateixos mots no són emprats mai, perquè se'ls considera exclusivament "mallorquins" o "valencians". Per això, l'IEC —actuant, en certa manera, com aquest "centre coordinador d'una xarxa interactiva" que propugna l'*Aproximació*— va demanar a les Universitats respectives una llista de mots del seu àmbit geogràfic que consideressin mereixedors de ser inclosos en el *DIEC* —i de perdre, per tant, qualsevol "marca d'exclusivitat". Em consta que el Departament de Català de la Universitat de les Illes Balears —que incorporà a la tasca altres especialistes— hi va treballar amb gran dedicació, i que la Secció Filològica, després d'avaluar la proposta, incorporà al *DIEC* la major part del seu llistat.

Algunes puntualitzacions

Posat que, des del meu punt de vista, la qüestió no està a unificar i justificar les marques d'àmbit restringit, sinó a suprimir-les

del tot, renuncio a analitzar cas per cas els exemples adduïts pels crítics. Em limitaré a comentar-ne alguns.

Madeixa i *troca* (p. 30). Els crítics retreuen que en el segon criteri sobre incorporació de variants lexicals figurava entre els exemples *madeixa* 'troca', quan "el *DFabra* dóna just la preferència inversa: *troca*, secundari, remet a *madeixa*, principal". Ara bé, el *DIEC* també ho fa —i el *DGEC*, i el *Gran DGEC*: tots han seguit el *DFabra*. És possible que es tracti d'una errada en l'exposició dels criteris, o bé que la SF hagués tingut el propòsit, al meu entendre encertat però finalment no realitzat, d'invertir la preferència, ja que *troca*, tan antic com *madeixa* i igualment estès, en certs llocs —a Mallorca, per exemple— sembla més genuí que aquest. (Coromines, en el *DECLC*, s. u. *madeixa*, diu "A Bna. i més al NE, tot i essent *madeixa* conegut i usat, li fa força concurrència TROCA"; i s. u. *troca*, amb el seu estil pintoresc: "Avui, *troca* és el terme més vulgar i corrent en cat. central per a tota mena de *madeixa*: no recordo haver-ho sentit d'altre a la mare, ties ni germanes." També a Mallorca és molt més corrent *troca* que *madeixa*.)

Sext, *sèptim*, *octau* (p. 31). Tenen raó: la marca "en algunes contradetes" és inadequada per a aquests tres llatínismes, que "tenen una extensió geogràfica amplíssima". Però s'erren, almenys en part, en considerar-los casos "en què no hi ha més remei que endevinar una motivació: no pas una limitació dialectal, sinó potser una d'atenuació del fet d'haver d'incorporar castellanismes suspectes o declarats". Posada a fer d'endevinaire, diria que aquesta marca és el resultat del debat —mal resolt— entre partidaris d'incloure aquests mots perquè, efectivament, "en algunes contradetes" (a Mallorca, sense anar més lluny) l'exclusió cauria molt malament, i partidaris del rebuig total, per castellanisme. És cosa que passa sovint amb els mots que, per una raó o una altra, són declarats suspectes (per a qualsevol mallorquí, és difícil de pair l'acceptació del mot *caldo* —que s'ha fet sense reserves—: li sembla un castellanisme claríssim i la causa segura de l'arraconament definitiu del genuí *brou*). Ara bé, Coromines, en el *DECLC* s. u. *cinc*, defensa *quint*, -a (igual que

defensa *caldo*) amb aquestes paraules: “*quint*, -a i *cinquè*, -ena s’han fet concurrència des d’antic; era prejudici d’alguns puristes entorn de l’a. 1900 la inclinació a creure que *quint* fos un llatinisme balder (com *sext*, *sèptim*, *octau*) afavorit modernament per la influència castellana”, i afegeix una sèrie de citacions per demostrar la genuïnitat de *quint* (*DECLC*, II, p. 706). No hi haurà, però, restes del prejudici purista, en la qualificació de “llatinismes balders” aplicada als altres tres? Coromines omet *sext*; de *sèptim* *sèptima* diu (s. u. *set*) que són “presos del llatí *septimus* -a -um, en cat. —avui, car es troba en algun tractat medieval (dos exemples de Lull en Colom)—usats quasi només en coses de música [...]; fora d’això (i àdhuc en això) cal preterir aquest llatinisme (excessiu en català) i usar *setè*, -ena” (*DECLC*, VII, p. 870, i nota 4 a la 871); i presenta *octau* (s. u. *vuit*) com a cultisme “ll. *octavus* (s. XIV, Gilbert-Corsuno i 1627 *D*Ag.)”. El *D*Fabra consigna *quint*, *sèptim* i *octau* i l’Alcover-Moll els consigna tots i il·lustra *sext*, *sèptim* i *octau* amb citacions dels segles XIV o XV i del XVII. Tot plegat, afegit a la seva àmplia difusió actual, justifica la seva inclusió, com a formes secundàries al costat de les més genuïnes en -è -ena, sense cap restricció geogràfica.

En canvi, caldria combatre l’ús castellanitzant, cada vegada més estès, dels cardinals amb valor ordinal —“el cinquanta aniversari”, “el trenta-tres congrés”...—, que en castellà és justificat per la dificultat de les formes cultes que constitueixen la norma (*vigésimo quinto*, *quincuagésimo octavo*, *octogésimo nono*, *centésimo quadragésimo quinto*...), però és inadmissible —a més d’inútil— en català.

Tocom (p. 32). Estaria ben d’acord a lamentar que *tocom* figurí al *DIEC* (perquè, com diu Moll al *DCVB*, “aquest mot hauria d’esborrar-se del diccionari normatiu, perquè en realitat no existeix”), sobretot si, com diu Coromines al *DECLC*, “els mateixos escriptors que l’havien usat hi renunciaren, en adonar-se del malentès [...]” (la documentació del Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana sembla donar-li la raó: se n’hi troben 69 ocurrences —52 pertanyents a la llengua literària i 17 a la no literària—, de les quals la primera és de 1878 —d’*Escenes de vida pagesa*, de Joaquim

Riera i Bertran— i la gran majoria es concentren en la primera meitat del nostre segle; agraeixo a Josep Moran que me n'hagi fet arribar les citacions que n'ha extret). Però al llarg de més de cinquanta anys l'usaren autors importants, de procedència diversa: Caterina Albert, Aurora Bertrana, Prudenci Bertrana, Josep Carner, Jaume Bofill i Mates, Pere Calders, Llorenç Riber, Joaquim Ruyra, Marià Villangómez... El pes d'aquests testimonis ha menat la Secció Filològica a incloure'l al *DIEC*, encara que sigui un d'aquells "mots mal apresos" que Fabra temia veure entrar en la llengua literària. (Val a dir que no seria la primera vegada que un mot "fantasma" entra als diccionaris pel prestigi d'un o més autors: en castellà, el verb *rielar* —per *rehilar*, *reilar* o *rilar*— segurament no figuraria al *DRAE* —amb la marca "poét."— sense el famós vers d'Espronceda *la luna en el mar riela*, i *tocom* té més padrins i més il·lustres que *rielar*.) Però si l'admissió del mot en el diccionari normatiu és discutible, no ho és el fet, que els crítics lamenten, d'haver-ne eliminat "la marca restrictiva *d* que prudentment hi havia posat el *DFabra*": de quin dialecte seria, un mot inexistent que ha estat emprat per autors de tot l'àmbit català? I quant a les frases absurdes que diuen que podria formar un parlant poc competent "com pot ser un estranger que comença a manegar-se amb el català", tenen gràcia com a broma, però he sentit coses més grosses en boca d'estrangers que comencen a manegar-se amb el castellà, i no crec que la RAE se'n preocupi gens —i bé que fa.

El mateix podem dir de l'anècdota d'un tècnic que empra incorrectament el mot *llera* (p. 33), que considero també suprimible, però en l'argumentació amb què ho defensen hi ha punts que em semblen excessivament contundents, o que reclamen matisacions.

6. *Incorporació i manteniment de lèxic general considerat d'àmbit geogràfic restringit: infinitius i altres formes del paradigma verbal* (ps. 33-34)

Respecte d'aquest capítol —que forma part més de la morfologia que del lèxic, i sens dubte serà tractat amb certa extensió a la

gramàtica de l'IEC—, cal dir en primer lloc que també hi és aplicable l'acord de supressió de les marques restrictives i, per tant, qualsevol indicació “en algunes contrades” és sobrera: si s'entra la variant, és per a tothom qui vulgui emprar-la —que normalment serà qui la tingui com a pròpia—, encara que hi hagi una forma preferent, que és la “comuna”.

La tria serà sempre aleatòria —tret que s'incorporessin totes les variants, cosa que seria considerada, amb raó, excessiva. Cal tenir en compte, naturalment, l'etimologia, la llengua antiga, l'extensió de les variants en el català actual i fins i tot la facilitat de comprensió d'una variant per part dels parlants d'altres contrades. Així, en els verbs irregulars llatins, la mateixa acció analògica ha menat de vegades a resultats diferents, valorats diferentment pels lexicògrafs. Per il·lustrar-ho, trauré a rotllo un cas que els quatre crítics no comenten —perquè no hi ha hagut intervenció—, però que paga la pena de plantejar: *caber*, variant de *cabre*.

Mentre el *DFabra* —i el *DGEC* darrere ell— dóna preferència a *cabre*, l'Alcover-Moll els posa en peu d'igualtat —“*cabre* o *caber*”— i el *DECLC* dedica més de la meitat de l'entrada *cabre* a defensar la prevalència absoluta de *caber* en la llengua antiga, com en les altres llengües romàniques. *Caber* és el resultat del llatí vulgar *CAPERE* (amb E llarga) < *CÁPERE* (amb E breu), de la 3ª conjugació, adaptat analògicament a la 2^a. Coromines, després de fer constatar que el canvi és “rigorosament paral·lel al fenomen que es produí igual en *saber*, reflectint un llatí vulgar *SAPERE* en lloc de *SÁPERE*”, declara suspectes les formes antigues documentades de *cabre* i afirma que aquesta forma del català modern “solament en aparença podia donar peu a aquesta concepció històrica errada; car es tracta del fenomen, recent, de substitució, cada vegada més completa, que ha anat fent el català dels rars infinitius en -èr [...]”. D'acord amb això, caldria donar preferència a *caber*, o equiparar les dues formes, però Coromines no arriba a proposar-ho. (Sigui com sigui, la forma *sabre*, absolutament paral·lela de *cabre*, ha tingut en català modern una extensió molt limitada —fins i tot comptant-hi la variant illenca *sebre*, paral·lela de *quebre*—, fins al punt que tots els diccionaris donen preferència absoluta a *saber* —sens dubte

perquè, en aquest cas, en el català central ha predominat popularment *sapiguer*, format damunt el subjuntiu *sàpiga*, mentre que *capiguer*, format damunt *càpiga*, és d'extensió molt reduïda.) Crec que, de cara a la segona edició del *DIEC*, seria raonable de plantejar-se la conveniència de presentar *cabre* com a forma secundària i donar la prioritat a *cabrer*.

D'altra banda, també en la flexió verbal intervenen les consideracions "polítiques" de què hem parlat. Així, en l'acceptació dels infinitius *tindre* i *vindre* com a formes secundàries de *tenir* i *venir* pot haver pesat, més que la seva extensió considerable en el català modern, l'afecció del públic popular valencià (i és ben possible que els secessionistes mallorquins aprofitin aquesta incorporació per retreure novament, en fulls pamfletaris, que "els catalans, que no mos deixen dir *sebre*, perquè *saber* és més correcte, troben normal que es digui *tindre* o *vindre*, quan lo correcte és *tenir* i *venir*, que és lo que deim noltros").

Tot el que hem dit dels infinitius es pot dir també dels participis (consulteu, per exemple, *complir*, *complert*, *complit* al *DFabra*, l'Alcover-Moll, el *DECLC* —*s. u. omplir*— i el *DGEC* i el *Gran DGEC*). És cert, però, que convé fer en el *DIEC* una revisió, que crec que ja s'està fent, dels participis de verbs que presenten una mateixa irregularitat —per tal de comprovar que se'ls dóna el mateix tractament, o que el tractament diferent és justificat. Sobretot, d'aquells que tenen entrada pròpia com a adjectius i substantius, ja que en funció de participi totes les variants tenen el mateix significat, però un participi secundari substantivat o adjectivat, no sempre pot ser substituït per la variant preferent del participi: és igual dir "he *frit* la carn" que "he *fregit* la carn", i fins i tot *patates frites* que *patates fregides*, però com a element de la gastronomia mallorquina, un *frit* no és un *fregit* (per cert, estic d'acord amb els quatre crítics que *frit*, que no figura al *DIEC*, hi hauria de figurar, com a forma secundària de *fregit*, amb tant o més dret que *fuit* [= *fugit*]) (vegeu *DCVB* i *DECLC*).

Quant a la decisió "d'introduir dins les *Instruccions per al maneig del diccionari* una versió revisada de la flexió verbal, que inclou les formes comunament usades en els dialectes altres que el

central” (p. 34), coincideixo a considerar-la plausible i a lamentar que hagi estat tardana, però no a jutjar-la excessiva. Això sí, trobo que convindria remarcar —en negreta, per exemple— la forma principal, que una barra (/) separa de les altres, i posar al seu costat, davant la barra però sense negreta, les variants —d’infinitiu, de participi, de formes irregulars— que figuren com a secundàries a les entrades corresponents. Insisteixo, però, que això és una qüestió de morfologia, que correspon a la *Gramàtica* de l’IEC.

7. Incorporacions i manteniment de lèxic manllevat (ps. 34-37)

En aquest apartat, Esteve, Ferrer, Marquet i Moll acumulen una sèrie de castellanismes —reals o presumptes—, que voldrien veure bandejats del *DIEC*. Ho comprenc, perquè a mi també m’agradaria treure’n alguns mots que m’hi fan nosa —ja he esmentat *caldo*; un altre és *halar* ‘menjar’, amb un so de la *h* inexistent en català, que fa mal d’orelles (no m’aconsola que porti la marca POPular: un motiu més per a no posar-l’hi). Però aquest rebuig personal no autoritza a dir que “sempre” s’ha rebutjat tal mot, o que “tothom” ja en diu tal altre. Moll i Coromines són sovint menys contundents —la SF els deu haver consultat més a fons que ells; almenys, els ha fet més cas. En certs casos tenen raó —des del meu punt de vista, és clar—: *xòfer*, per exemple, és injustificable —i també l’accentuació del castellà *chófer*, que ens ha contaminat—, ja que és pres del francès *chauffeur* ‘escalfador’, amb accent —naturalment— a la darrera síl·laba. (Ara bé, tenint en compte que ja fa temps que no cal escalfar el motor abans d’arrencar, com en els primers temps de les locomotores i els automòbils, i que el poble, amb molt bon seny, substitueix cada vegada més *xofer* per *conductor*, seria partidària d’incloure la definició “m. i f. Persona que té per ofici conduir automòbils” en el lloc adient de l’entrada *conductor*, i de definir *xofer* (sense accent!) com a “conductor d’automòbil”.

D’altres casos es pot considerar que són discutibles —en el sentit que poden ser objecte de debat—, però estic segura que s’han discutit molt, abans de prendre la decisió: *recollir*, *poliedre* [o *polié-*

dre] i altres mots amb el mateix sufix, i *entorpir* i els seus derivats.

Recollir 'collir de terra' consta al *DCVB*, amb citacions. El mot *políedre* i els altres sufixats amb *-edre* o *-iedre* han estat objecte de discussions inacabables, com altres mots formats amb sufixos grecs —cosa que s'explica pel caràcter especial de l'accent en grec, que no és pròpiament un accent de tonicitat (passa una cosa semblant amb l'èuscar, en què una mateixa paraula la sentim accentuada en síl·labes diferents, sovint pel mateix parlant), i el *DRAE* porta una multitud de mots d'origen grec amb dues possibilitats: *amoníaco* o *amoniaco*, *policiáaco* o *policiaco*, *hemiplejía* o *hemiplejia*, *hemorroísa* o *hemorroisa*, *polícromo* o *policromo*, *polígloto* o *poligloto* etc. Quant a *entorpir* i els seus derivats, són castellanismes evidents; però si, segons Coromines (*DECLC*, s. u. *córrer*), l'adopció del gal·licisme *cursa* per part d'autors com Ruyra i Pere Coromines l'ha fet acceptable en la llengua literària (i aquest era, certament, el criteri de Fabra), per què hem d'acceptar el seu rebuig inexorable en el cas d'*entorpir* i *entorpiment* —usats també per Ruyra, entre altres—, dels quals diu que "tant se val que hi hagin caigut ocasionalment, per una extraordinària inconseqüència, alguns pocs escriptors d'estil genuí"?

També hi ha algun cas en què l'admissió del castellanisme seria més justificable si s'hi haguessin inclòs altres accepcions del mateix mot o del mot del qual deriva. I finalment, en determinats punts em sembla evident que els crítics van errats.

Bodegó. És ben segur que *bodegó* és pres del castellà (igual que *bodega*, del qual el *DCVB* dona, però, una citació de 1407). El *DCVB* el documenta al 1601, en l'accepció principal de 'botigueta o taverna on serveixen menjar ordinari per poc preu' (l'accepció equivalent a 'natura morta' és la segona, en el *DCVB*, que encara n'inclou dues més, localitzades a València: 'Brutor, conjunt de coses brutes' i *fer els bodegons* 'Netejar els racons i mobles d'una habitació o d'una casa', amb una extensió de significat que no trobem en castellà i que demostra un arrelament considerable).

Coromines el recull com a derivat de *bodega*, de la qual justifica l'accepció nàutica que s'ha inclòs al *DIEC* i "es resigna" a les altres.

(“Ignoro d’on és i el caràcter que té exactament el document de 1407 que en cita *AlcM* [...]; és segur, tanmateix, que se’n podrien trobar d’altres. Sobretot com a terme nàutic, no hi hauria raons fermes per condemnar l’ús del mot. En terra ferma, es farà bé de no usar-lo, però és un fet històric que s’ha usat bastant, sobretot en certes regions i amb accepcions secundàries [...].” Sembla, doncs, que si Coromines no accepta *bodega* en el sentit de ‘celler’, és més per respecte a l’opinió de Fabra que per convenciment propi.) Si tenim en compte que el castellà *bodegón* s’encunyà al segle XVII per designar representacions pictòriques d’escenes de taverna, entre les quals abundaven les que presentaven una taula rústica amb peces de caça, fruites etc. —mentre a Itàlia s’usaven noms com *cose piccole*, o *cose naturali*, als Països Baixos *still-leven*, ‘vida silenciosa’, i a França *nature inanimée*—, i que *natura morta* és una creació —simultània amb el castellà *naturaleza muerta* i el francès *nature morte*— de mitjan segle XVIII, no és cap disbarat admetre *bodegó* com a equivalent secundari de *natura morta* i fins i tot emprar-lo amb preferència per designar les pintures d’aquest gènere —com els *bodegones* de Velázquez— anteriors a la creació de *natura morta*. Això sí, valdria la pena d’admetre també l’accepció principal, encara que fos amb la marca OBSOLET, per fer comprensible l’extensió de significat a la representació pictòrica.

Carrera. D’on s’han tret que “tothom diu *curra*”? Fins fa ben poc, només ho deien quatre puristes. Ara s’ha estès més, per influència de l’escola (ben sobrer, en aquest cas, sobretot a Mallorca). El *DCVB* porta “*carrera* [acc. II, 3], acte de córrer ininterrompudament (dit especialment dels cavalls)”, amb citacions dels segles XIV i XV, de Verdaguer etc., mentre de *curra* presenta una única citació de Ruyra, i es tracta de “*curra* de braus”. El *DECLC* no inclou (*s.u. córrer*) aquest sentit de *carrera*, però tampoc no hi posa *curra*: al·ludeix a tots dos dins l’apartat dedicat a *correguda*, en aquests termes: “En l’accepció d’‘acte de córrer’ [*correguda*] segueix essent general (*fer una correguda*, per a jocs i anades ràpides a un lloc), amb el **matís** d’espectacle, festa, etc., en què **hom** veu córrer, sentit com a massa familiar o impropri en cat. central i ross. ha estat

reemplaçat pel castellanisme *carrera* o el gal·licisme *cursa*, que en el nostre segle ha estat acceptat per la llengua literària (en nota, en dóna citacions de Ruyra 1911 i P. Coromines 1925, i fa constar que no es troba encara en Labèrnia ni Bulbena ni *DOrt.* (*Diccionari Ortogràfic*) 1911, però sí 1917), però *correguda* amb aquesta acció resta vigorós a Mallorca i sobretot al P. Valencià, especialment ‘acció de córrer en competició’ (*corregudes de joies, corregudes amb sacs*), i fóra recomanable, o en tot cas un esforç lloable, el d’intentar restaurar aquest únic ús genuí, i desprestigiar l’ús del gal·licisme *cursa*, en benefici de la unitat de la llengua” (*DECLC*, II, p. 957, i nota 2, p. 963).

En lloc de seguir aquest assenyat consell, els quatre crítics prescindeixen olímpicament de *correguda* i dicten anatema contra *carrera*, com si *cursa* fos un mot de genuïtat inatacable.

Carret. Estic d’acord a rebutjar *carret* amb el sentit únic de ‘rodet de fotografia’. Ara bé, segons el *DCVB* acc. 4, *carret* vol dir ‘rodet de fil’ a Tortosa i al País Valencià i, com diu Coromines *s.u. rodet*, “no cal dir que el de màquines fotogràfiques i semblants no és més que una extensió del rodet de filador, teixidor o cosidora”. Acceptar *carret* amb aquest sentit de *rodet* continuaria essent superflu, però no n’hi hauria per a tants escarafalls.

Immers -a-. Tant el *DCVB* (amb dues citacions) com el *DECLC*, *s.u. submergir*, accepten *immers* sense cap reserva. Coromines hi inclou també *submers* (*sotmers*) com a derivat de *submergir*, però no *emers* (i el *DVCB*, cap dels dos). El fet que el castellà hagi fet la mateixa tria, dins la “nòmina” dels derivats del verb llatí *MERGERE* —que no ens ha deixat descendència directa—, no justifica ni el rebuig d’*immers* com a castellanisme, ni l’exigència de “tots o cap” que manifesten els crítics.

De *sext*, *sèptim* i *octau* ja se n’ha parlat en el punt 5; no hi insistiré, doncs.

Passi (p. 37). *Passi*, substantiu masculí que consideren un “petit

monstre lexicogràfic”, és per als nostres crítics “un manlleu que resulta difícil d’entendre”. A mi em resulta difícil d’entendre que no ho entenguin. I sobretot que diguin que “no és al *DCVB*”, quan hi figura, sense restriccions, al lloc alfabètic corresponent, amb l’explicació etimològica: “de *passi*, 3ª pers. sg. del subjuntiu i imperatiu de *passar*” —el *DECLC* el menciona entre els derivats de *passar*, s.u. *pas* (la manca de comentari per part de Coromines pot indicar que no li acabava de fer el pes, però si hagués tingut una objecció a fer-hi, és segur que no se n’hauria estat). Del *DCVB* degué prendre’l Josep Miracle, curador de la 4ª edició del *DFabra*, i el fet que la *GEC* l’acceptés demostra que ho trobà plausible, i no que no emprés “un garbell gaire fi”. Ni tan sols no és segur que sigui un manlleu (“el *pase* castellà mínimament disfressat”, com diuen que “salta a la vista”): en castellà, *pase* té un nombre considerable d’accepcions que no s’han introduït en català. I si un *pagaré* és un document de compromís de pagament que generalment començava amb aquesta paraula, per què un document iniciat amb la paraula *passi* = ‘que passi’ [la persona que s’anomena] no s’havia de designar amb aquest nom? El fet que el subjuntiu en *-i* sigui propi del català oriental no és obstacle per a un ús generalitzat d’aquesta forma per al substantiu; però no ens cauran pas els anells si “un pallerès, un tortosí o un valencià”, tenint consciència que es tracta d’una forma verbal concreta, diuen *passe*, en lloc de *passi*. Ara, el que és realment incomprensible, és l’afirmació que “l’adaptació més calcada però respectuosa amb la coexistència de variants verbals igualment estàndards, seria *passen*”(!). L’imperatiu és de 3ª persona, i l’ordre no s’adreça (ni en català ni en castellà) a qui passa, sinó a qui l’ha de deixar passar.

Dels possibles “invents (*deixeu passar*, *lliurepàs*, *pasfranc*, etc.), sempre problemàtics quant a viabilitat d’introducció”, no ho paga que en parlem; i quant als recursos de què “la llengua disposa per a no haver d’ajupir-se servilment als motlles d’una altra: *autorització*, *permís*, *acreditació* etc.”, resulta que en castellà són fets amb el mateix motlle que els corresponents catalans...